

NİĞİNİ MECMUASINDAKİ FIKRALAR*

Hasan KAVRUK¹

Ahmet İÇLİ²

ÖZET

İnsanoğlu, yeryüzü macerasında iletişim kurduğu unsurlarla ilgili duygu ve düşüncelerini farklı araçlarla dile getirir. Bunlardan birisi de hiç kuşkusuz edebiyattır. Edebî metinlerde insanların acılarını, sevinçlerini, korkularını, kısacası hayata dair tüm duygu ve düşüncelerini görmek mümkündür. Bu edebî metinlerden birisi fıkralardır. Fıkralar, kısa ve özlü anlatımı olan nükteli ve güldürücü hikâyelerdir. Az sözle çok şey ifade etme ve sezdirerek anlatma, fıkraların belirgin özellikleri arasındadır. Edebiyat ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenen kişilerin derlemiş oldukları mecmualar, birçok yönden edebiyat ve tarih, hatta insanlığın kültürel birikimleri hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Mecmualarda manzum veya mensur birçok sanat özellikli metne rastlamak mümkündür. Klâsik Türk edebiyatında 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Nigîni Mehmed Çelebi'nin kendi hattıyla yazdığı derleme eseri, birçok yönden önemli bir eserdir. Bu mecmuada Türk Edebiyatındaki mizah geleneği bağlamında değerlendirilen latifeler önemli bir yer tutar. Mecmuada "mutâyebe" başlığı altında verilen yetmiş üç fıkra vardır. Fıkraların tamamı mensurdur. Bu çalışmada Nigîni Mehmed Çelebi'nin mecmuasında geçen fıkraların tanıtımı ve tasnifi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mizah, Fıkra, Nigîni, Latife, Mutayebe, Mecmua

JOKES IN COMPILATION OF NİĞİNİ

ABSTRACT

Human beings express their feelings and thoughts about the elements in which they communicate with the world through different means. One of them is undoubtedly literature. In literary texts, it is possible to see people's pain, joys, fears, in short, all feelings and thoughts about life. One of these literary texts is humorous text-jokes, perhaps the most important. The anecdotes are witty and humorous stories with short and concise narrative. Expressing a lot of words with a little word and sensing narration is one of the prominent features of the jokes. The compilations, compiled by people who are directly or indirectly interested in literature contain important information about literature and history, and even all cultural accumulations of humanity. It is possible to come across verses or prose texts in compilations. Nigîni Mehmed Çelebi, who lived in the second half of the 17th century and the first quarter of the 18th century in classical Turkish literature, is an important work in many ways. The jokes, which are evaluated in the context of the humor tradition in Turkish literature, also play an important role in this journal. There are seventy-three humorous narratives / clauses given under the title of "mutâyebe" in the journal/compilation. All jokes are prose. In this study, the classification of the jokes mentioned in the compilation of Nigîni Mehmed Çelebi was emphasized.

Keywords: Classical Turkish Literature, Humor, Clause, Nigîni, Macmua/Compilation, Nigîni

* Bu yazı, 30.09.2016-02.10.2016 tarihlerinde Eskişehir'de düzenlenen Uluslararası Nasreddin Hoca Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş tam metnidir.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi, hasan.kavruk@inonu.edu.tr

² Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, ahmeticli@batman.edu.tr

1. GİRİŞ

Arapça “ ط ی ب ” = “t y b” üçlü/sülâsî kökünden türemiş bir kelime olan “ مطایبه ” = “ mutâyebe ” = “ mutâyebe ” sözlükte “ latife ve mizah eylemek” (Mütercim Asım: 2013: 527), “latife etme, şakalaşma, mizâhî fıkra, hikâye” (Devellioğlu 2010: 808). anlamları ile kullanılır. Mutâyebe, Arapça işteşlik bildiren “mufaalet” binâsı/vezni ile fiilden fiil oluşturulan, yapım eki almış bir kelimedir. Bu durumda, birlikte veya karşılıklı yapılan işleri kapsayan yeni bir anlam ile görülür. Kelime fiil olmakla birlikte terim anlam da kazanarak mizâhî türler verilen isimlerden birisi olmuştur.

Mutâyebe, edebî geleneğimizde “latife” bağlamında değerlendirilir. Levend, şakalaşmayı “mulâtafa” ve “mutâyebe” (Levend 1988: 151). olarak kavramlaştırır. “Mulâtafa”, “latife”³ ile aynı kökten gelen bir kelimedir.

Klâsik edebiyatımızda görülen letâ(y)if türündeki metinler gibi “mutâyebe” başlıklı metinler de vardır. Bu türden yazıları ve eserleri barındıran mecmualara genel olarak *Latife* veya *Leta(y)if Mecmuaları* denmektedir.

Latife veya mutayebe başlığında verilen metinler; sadece gülünç ve mizâhî fıkralar olarak değerlendirilmez. Anlatmaya bağlı metin oldukları için “hikâye” olarak da değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında mutâyebe, tıpkı latifeler gibi hem hikâye hem de gülmedir.⁴

Mutâyebe, yazıldıkları dönemin ahlak ve mizah anlayışı, genel toplum kuralları ile yaşam biçimleri hakkında ipuçları da barındıran metinler olabilir. Bu türden eserler, ibret alınması gereken bazı yaşanmış olaylara değinen metinler olduğu gibi nasihat verme amaçlı uydurulmuş veya yakıştırılmış anlatımlar da olabilir. Aynı şekilde özlü sözler, nükteli açıklamalar ve hazır cevaplar da bu türden eserlerin muhtevasında görülebilir. Bununla birlikte kelime oyunları sonucu “iham” ve “tevriye” anlam sanatlarının uygulandığı cinaslı kullanımlar da söz konusudur.

A.S. Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi” (1971: 41) başlıklı yazısında gülmece ve yergiyi amaç, konu ve kapsam bakımından incelemiştir. Buna göre latifeler, incitmeyen fakat yerinde söylenmiş söz bağlamında da değerlendirilir. Mizâhî anlatımlar arasında bazen müstehcen hikâyelerin ve fıkraların olduğu da görülür.

Edebiyat tarihimizde birçok latife/letayif kitabı mevcuttur. Bunlardan en önemlisi Lamiî'ye atfedilen “Letâyif-nâme”dir. (Çalışkan 1978, 2015). Zâtî'nin de önemli bir “Letâyif-i (Çavuşoğlu 1970, 1976). vardır. Fehîm-i Kadîm'in de “Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn” (Ekinci 2013) adlı mensur bir eserinden bahsedilir.⁵ Ayrıca müellifi meçhul birçok latife mecmuasından da bahsetmek mümkündür. (Bkz. Soykan 2017).

³ Latife bağlamındaki eserler üzerinde yapılan birçok akademik çalışmada ve ansiklopedi maddesinde “Latife” tanımı yapılmaktadır. Bu çalışmalar kaynakçada belirtilmiştir.

⁴ A.S. Levend'in yaptığı bu değerlendirmeler (Levend 1988: 156) daha sonra D. Batislam tarafından yapılmış kapsamlı çalışmada da belirtilmiştir. Latife ve latife mecmuaları ile ilgili olarak D. Batislam'ın kaynakçada belirtilen makalesinde de bakılabilir.

⁵ Bu eserler dışında da manzum ve mensur birçok letayifnâme vardır. Çalışmanın uzamaması için eserlerin tümünün adı verilmemiştir. Eserler için Rıdvan Canım'ın (2012: 114-117) çalışmasına ve *TDEA*, *TDVİA* ile *TDOE-TDEA* ansiklopedilerinin ilgili maddelerine bakılabilir.

Latifeler, edebiyat tarihinin önemli malzemeleri olan mecmualarda da görülür. Müstakil latife mecmualarının yanısıra (Batislam 2013: 232) farklı nazım şekillerinden ve türlerinden eserler barındıran mecmualarda da latifeler bulunabilir. Hatta bazı mecmuaların veya müstakil eserlerin sayfa kenarlarında çeşitli latifelere rastlanabilmektedir (Demirel 2010: 225-240).

Çalışmaya esas letâyif/mutâyebeyât metni Mühürdâr Nigînî olarak bilinen dönemin iyi şairlerinden biri olan Mehmed Çelebi'nin mecmuasında⁶ toplu olarak geçmektedir. Mensur latifelerin muhteva incelemesine geçmeden önce Nigînî, mecmuası ve latifelerin geçtiği bölüm hakkında kısa bilgilendirmede bulunmak faydalı olacaktır.

2. NİGİNÎ: HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, MECMUASI

İstanbul'da doğan şairin asıl adı Mehmed'dir (İnce 2005: 679; Çapan 2005, :680). Doğum tarihi belli olmayan şairin mühürdârlık görevlerinden (Mehmed Süreyya, C.IV, s. 577) ve hat dersi aldığı dönemlerden (Müstakimzâde 1928: 489) hareketle Nigînî'nin en geç 1674 veya 1677 yılında mühürdâr olduğu ve M. 1650 yılı dolayında doğduğu söylenebilir.

İyi bir Farsça bilgisine sahip şairin (Müstakimzâde 1928: 489) tasavvuf ile olan münasebeti ise kendisi tarafından mecmuasında dile getirilmektedir (Yk. 100b)⁷

Nigînî H. 28 Safer 1134 / M. 18 Aralık 1721'de İstanbul'da vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya C.IV, 577; Özcan 1989: 745).

2.1. Edebî Kişiliği

Şairin mahlası "nigîn/yüzük-mühür" kelimesinden türemiştir. Mahlas seçimlerinde şairin mesleğinin önemli bir yeri vardır. Mehmed Çelebi de mühürdârlık görevinden olsa gerek bu mahlası kullanmıştır (Yıldırım 2006: 86).

Şiirlerine, tezkirelerin verdiği bilgilere ve mecmuasına bakıldığında zarif ve hoş sohbet bir şahsiyet olduğu görülür. İrfan ehli olduğu Müstakimzâde tarafından belirtilir (1928: 489). Safâyî ise onu, "asrın zürefâsından ve şehrin şuarasından" olarak tanıtır (Çapan 2005: 680). Ayrıca âlimler ve ariflerin malumu/tanıdığı birisi olup meclislerin vazgeçilmezi bir kişiliktir (İnce 2005: 679).

Nigînî'nin şair çevresi çok geniştir. Nâbî, Nahîfî ve Rüşdî ile iletişimi oldukça önemlidir. Nâbî ile dostluğunu ve şiir meclislerini belirttiği bir yazısı vardır. (Yk. 100b). Bu yazıda Nigînî'nin Nâbî ile yirmi yıla yakın olan bir dostluğu ve komşuluğu ile İstanbul'da yaptıkları gezintileri vardır.

⁶ Mecmua üzerinde Ahmet İçli'nin tanıtıcı bir makalesi bulunmaktadır. Eser kaynakçada belirtilmiştir.

⁷ Nigînî'nin elimizde mecmua halinde bulunan tek eserinden yapılan tüm alıntılar parantez içinde yaprak numarası ile ön ve arka sayfalarının belirtilmesi şeklinde olacaktır. Buna göre bu atıf, mecmuanın 100. yaprağının arka/b yüzü içindir. Yk. ifadesi ise "yaprak" ifadesinin karşılığıdır.

2.2. Nigînî Mecmuası

Kaynaklara göre şairin adı konmuş herhangi bir eseri yoktur. Safayî (Çapan, 2005, s. 680). tezkiresinde, “gazeliyyâtından birkaç beyt tahrîr olundu” ifadelerine göre şairin gazellerinin olduğu fikrine varılabilir.

Nigînî'nin mecmuasında⁸ birçok eser vardır. Mecmua, her ne kadar müstakil bir eser/metin sayılmasa bile şairin hattından çıktığı ve edebî zevkini taşıdığı için ona ait bir eser olarak değerlendirilebilir. A.S. Levend, edebiyat tarihi bakımından mecmuaları beş başlık altında inceledikten ve bu tasniflere örnekler sunduktan sonra, *Fasîh Mecmuası olarak tanımladığı Nigînî Mecmuasını; tanınmış kişilerin hazırladıkları mecmualar* (1998: 166-175). başlığında sunar. Levend'in de uzun uzun değerlendirdiği bu mecmuada seçme şiirler, biyografyalar, küçük risaleler, önemli eserlerden seçilmiş parçalar, fıkralar, hikâyeler, latifeler ve türlü bilgiler bulunur.

Mecmuada gazel, kaside, mesnevi, gibi manzumeler ve tarih kıtaları bulunduğu gibi, mensur sözlükler, tıp ile ilgili metinler de vardır. Farsça ve Türkçe manzumelerin yanında Arapça metinler de eserde görülür. İçerik açısından ise çok yönlü bir eserdir. Din, tarih, musîkî, tıp, latife, hikâye vb birçok konuda metinler barındırır. Bazılarının müellifi belli olmakla birlikte bir kısmının kime ait olduğu yazılmamıştır. Eser, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eserlere kayıtlıdır. Kayıt Numarası ASL 555 Mec 13'tür. Mecmua, 146 yapraktan oluşmaktadır. Yazmada herhangi bir yaprak veya sayfa numarası bulunmamaktadır.

2.3. Nigînî'nin Letâif'i

Nigînî, edebî kişiliği başlığında da bahsedildiği gibi dönemin zürefâsından (zarif, hoş, tatlı ve nâzik konuşan, kibâr ve nâzik hareket eden) irfân ehli birisidir. Bu özellikleriyle şair, tezkireci Sâlim'in de belirttiği gibi (İnce 2005: 679) âlimler ve ariflerin malumu/tanıdığı birisi olup meclislerin vazgeçilmezidir.

Vakayı'ı Fuzalâ'da onun “hoş-tab ve latife-gûy” olduğu ifade edilir. (Özcan 1989: 745). Ayrıca, şairin meclislerin/sohbetlerin vazgeçilmez latifecisi olduğu belirtilir. (İnce 2005: 679). Müstakimzâde de onun şiirlerinin ve fıkralarının/latifelerinin olduğundan bahseder (2000: 428/b). Görüldüğü üzere, onun herkesçe sevilmesinde nükteli ve şakacı bir mizaca sahip olması önemli bir etkidir. Bu bilgiler ışığında, Nigînî'nin kendi yazdığı fıkraları yoksa bile anlatılagelen fıkraları ezberleme, duruma ve yerine göre anlatmadaki yeteneği göze çarpmaktadır.

Müstakimzâde “lehü eş'ârun ve letâ'ifün” (2000: 428/b) ifadesiyle şiirlerinin yanı sıra onun “letâif”inin olduğunu belirtir. Açıklamalara göre şairin latifelerinin olduğu söylenebilir. Fakat bugüne kadar yapılan çalışmalarda şairin herhangi bir eseri, divanı veya “latife”lerine dair bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak Nigînî mecmuasında 126a-129a yaprakları arasında “Mutâyebe” başlığı altında 73 (yetmişüç) latife bulunur. Şaire ait latifelerin olduğu bilgisine (Müstâkimzâde 2000: 428/b) binaen, bu fıkraların/latifelerin Nigînî'ye ait olması ihtimal dâhilindedir. Dönem itibarıyla Nigînî dönemi veya daha öncesinde yazılmış veya anlatılagelen latife ve fıkra örnekleri ile

⁸ Mecmua, Ahmet İçli tarafından çeşitli akademik yayınlarda tanıtılmıştır. Geniş bilgi için kaynakçada verilen bilgilere bakınız.

karşılaştırılması halinde, bu latifelerin kim tarafından derlendiği veya kime ait özgün metin olduğu kanısına varılabilir.

Mecmuadaki fıkraların büyük çoğunluğunun orijinal olduğunu söyleyebiliriz fakat birkaç latife, Nigînî dönemi ve öncesinde yaşamış yazarların latifeleri arasında görülür. Bunların bir kısmına tasnif esnasında kaynakça bilgisi verilerek değinilmiştir.

Latifelerde Nigînî anlatıcı konumdadır. Kendisinin kahraman olduğu herhangi bir fıkra yoktur. Fakat kendi başından geçer gibi anlattığı bazı mutâyebeler/fıkralar da söz konusudur. Bunların kendisine ait olduğu veyahut başka eserlerden aktarıldığı kesin değildir. *Örnek olarak*, Kufede, ekmeğini komşunun penceresinden gelen balık kokusuna bandırıp yiyen çocuk ile babasının kahramanı olduğu latife verilebilir (bkz. 128b).

Nigînî'nin Letaifinde toplamda 73 (yetmişüç) mensur hikâyeye vardır. Farklı konularda yazılmış latifeler arasında derecesine göre 24'ü müstehcen/argodur. Eserdeki fıkralar, konu, kahraman, mekân vb. başlıklarda genel bir tasnife tabi tutulabilir.

3. Konularına Göre Latifeler

3.1. Peygamberleri Konu Edinen Latifeler

- Nigînî'nin *Mutâyebât*'ında peygamberleri konu edinmiş iki fıkranın varlığından bahsetmek mümkündür.
1. Hz. İsa'nın göğe yükselirken yanındakilerin "ne yiyecekleri" sorusu (yk. 129a).⁹
 2. Hz. Yusuf'u köle pazarında satın almak isteyen fakir alıcı (yk. 126b). Bu fıkranın Attar'ın *Mantıku't-Tayr*'ından alıntılandığı Nigînî tarafından belirtilmiştir.

3.2. Padişah/Sultan, Devlet Adamlarının Konu Edildiği Latifeler

- Mecmuada bu türden onaltı hikâyeye bulunur. Latifelerden beşi Abbasî halifesi Harun Reşid'in bizzât yaşadığı olaylar olarak sunulmuştur.
1. Harun Reşid ve şair Ebû Nuvâs'ın gece aynı odada yatması (yk. 127a).
 2. Harun Reşid ve Ebû Nuvâs'ın gece devriyesindeki birlikteliği (yk. 127a).
 1. Harun Reşid ve Ebu Nuvas'a hediye edilen cariye (yk. 127a).
 2. Harun Reşid ve peygamberlik davası güden şahıs (yk. 127a).
 3. Harun Reşid'in zındık'ı yola getirmesi (yk. 127a).
 - Latifelerden birisi de Memlûk Sultan'ının başkışisi olduğu hikâyedir;
 1. Mansur'un Gazabı ve Taun Hastalığı (yk. 127b).
 - Mecmuada geçen latifelerden ikisi Çağatay sultanlarından Hüseyin Baykara, birisi de dönemin devlet adamı Ali Şir Nevâî'nin kahramanı olduğu anlatımlardır.

⁹ Fıkraların tümünü yazmak çalışmanın fiziksel olarak sınırlarını aşacağı için tüm fıkralar yazılmamıştır. Herhangi bir başlığın kullanılmadığı fıkralarda konuyu kısaca özetleyen tanıtıcı başlıklar tarafımızdan verilmiştir.

1. Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî ve Karahan Molla Camî meclisinde (Yk. 126b). Bu fıkra Lamîî'nin anlattığı fıkralar arasındadır. (Bkz. 1978, s. 35-36; Çalışkan 2015, s. 50-51).
2. Hüseyin Baykara'nın yemek meclisi (yk. 127b).
3. Ali Şir Nevâî'nin ayağını uzatmama sebebi (yk. 128b).
 - Karakoyunlu Devleti padişahlarından olan Cihân Şâh'ın kahramanı olduğu iki latife mecmuada görülür;
1. Cihan Şâh ve çalgıcısı (yk. 128b).
2. Cihan Şâh ve üç nedimi (yk. 129a).
 - Mecmuada Gazneli Sultan Mahmud eksenli iki latife vardır. Bunlardan birisi; Sultan'ın nedimi ile olan sohbeti diğeri de Harzem'e elçi olarak gönderdiği Talha'yı konu edinir.
1. Sultan Mahmud'un asık surati (yk. 126a).
2. Leyleklerin Harezm'e uğramama sebebi (128a).
 - Latifeler arasında Osmanlı sarayı ile ilgili sadece bir hikâye vardır;
1. Fatih'in meclisinde şairlik (yk. 128b).
 - Mecmuada hangi padişah/sultan olduğu, belirtilmeden anlatılan latifeler de bulunur;
1. Yemeği/Kebabı tuzlu olan padişah (yk. 127a).
2. Livata eden padişah (yk. 127b). Müstehcen. Fıkra, Fehim'in latifeleri arasında da geçer (Ekinci 2013, s. 758). Fakat çalışmada, bahse konu padişahın, Sultan Mahmud olduğuna dair kullanımların olduğu belirtilir.
3. Abbasi Halifelerinin isimlerinin sonundaki "Billâh" takısına heveslenen padişah (126b).

3.3. Din, Tasavvuf Büyüklerinin ve Meşhur Kişilerin Konu Edildiği Latifeler

- Mecmuada Arapların Nasreddin'i Cuha, Abdal Ata ve Behlül'ün kahramanı olduğu 6 (altı) fıkra vardır.
 - Behlül'ün üç hikâyesi;
1. Behlül'ün kedisi ve boynundaki dokunulmazlık fermanı (yk. 126a).
 2. Yağmurdan kaçan Behlül'ün durumu (yk. 127a).
 3. Behlül ve arkadaşlarının üzerine dolu yağması (Yk. 127b).
 - Cuha'nın iki fıkrası;
 1. Cuhâ'nın arkadaşlarıyla katıldığı yemek (yk. 129a).
 2. Cuhâ'nın babasının yonttuğu kazık (yk. 128a).
 - Abdal Ata'nın bir menkıbesi

1. Abdal Ata'nın büyük ayakkabı giymesinin sebebi (yk. 127b).

3.4. Şiir, Şairlik ve Şairlerin Konu Edildiği Latifeler

Mecmuada şairlik ve şairlerle ilgili 9 (dokuz). latife bulunmaktadır. Bunlarında dışında daha önce Fatih meclisindeki şairlik ile ilgili olan fıkra da vardır.

- Latifelerden üçü ismi verilmeyen şairlerle ilgilidir.
1. Divanında mazmum (imge, sembol) olmayan kişinin şairliği (yk. 128b).
 2. Ölüm döşeğindeki şair (yk.127b).
 3. Mescit'teki şair ve kabahati (yk. 126b).
- Fıkralardan 6 (altı)'sı da şair Basîrî'nin kahramanı olduğu hikâyelerdir.
1. Basîrî ve Şair Seylâbî (yk. 128b).
 2. Basîrî'nin hamamda tıraş oluşu (yk. 128b).
 3. Basîrî ve Köse Kadı arasındaki konuşma (yk. 128a).
 4. Basîrî ve Köse Kadı arasında mal varlığı tartışması (yk. 128b).
 5. Basîrî ve midesinde problem olan adamın diyalogu (yk. 128b).
 6. Basîrî ve Bâlî diyalogu (yk. 129a).

3.5. Çeşitli Meslek Gruplarına Ait Kişilerin Konu Edildiği Latifeler

Mecmuada bu bağlamda anlatılan 7 (yedi). fıkra vardır. Maddeler halinde tasnif edilirse;

- Müezzinlerin konu edildiği fıkralar:
1. Hamam ve minarede sesi farklı olan müezzinin durumu (yk. 128a)
 2. Minareden tuvaletini yapan müezzin (yk. 128a)
 3. Müezzin ve camiye yakın Hristiyanlar (yk. 128b)
- Hafız ve Bilgin
1. Semerkant'taki Hafız ve Danişmend'in fazilet tartışması (yk. 127b)
- Latifeler arasında 3 derviş ve kalenteri fıkrası da vardır.
1. Kalenteri'nin tutmadığı oruç ve yediği sahur yemeği (yk. 127b). Bu fıkra Lamîî'nin latifeleri arasında da geçmektedir (Bkz. Çalışkan 2015, s. 296).
 2. Şaban ayında beng/esrar içen Kalenteri ve Ramazan ayı (yk. 128b).
 3. Ekmek dilenen fakir dervişin yaşlı bir fakir kadınla konuşması (yk. 128a).

3.6. Müslüman-Hristiyan vb. Dinlerin/İnançların Konu Edildiği Latifeler

- Mecmuada bu türden fıkralar arasında Müslümanlığın gerekliliği, Hristiyan ve Yahudilerle iletişim, Hristiyanın müslüman oluşu ile ilgili fıkraların yanısıra Yahudî ve Dürzî fıkrası da bulunur. Bu fıkraların sayısı 4 (dört)'tür.

1. Namazsız kardeş ve şeytan arasındaki fark (yk. 128a).
2. Dört aylık yeni Müslüman olmuş kişinin durumu (yk. 129a).
3. Hristiyan'ın Müslüman olma sebebi, Kötü surat (yk. 129a).
4. Dürzi ve Yahudi (yk. 127b).

3.7. Çeşitli Şehirlerde Geçen Fıkralar

- Mecmuada bazı fıkralardaki anlatımlar özellikle yaşadıkları şehirlere atfen verilmiştir. Bu şehirlere biri Kufe, biri Basra, diğeri de İstanbul Okmeydanı'dır.

1. Kufe'deki hilekâr kadın ve Basra'ya kaçan adamın macerası (yk. 126a).
2. Kufe'de ekmek yiyen çocuk ve babası (yk. 126b).
3. Kufe'de koyun başı ve kemiklerinden dolayı oluşan kıskançlık (yk. 126b).
4. İstanbul Okmeydanı ve Kemankeşler (Yk. 126b).

3.8. Alegorik ve Hayvanlar Âlemini Konu Edinen Fıkralar

- Latifeler arasında bu türden 2 (iki). fıkradır.

1. Orta parmak ile yüzük parmağın üstünlük tartışması (yk. 127a).
2. Şehre gelen tazı ve itler (yk. 127a).

3.9. Diğer Latifeler

- Mecmuada yukarıda tasnif edilmiş latifeler dışında 22 (yirmiiki). fıkraya daha da vardır. Bunlar; karı-kocanın, herhangi bir kişinin, kadınların, erkeklerin, çocukların, oğlanların kahramanı olduğu latifelerdir. Fıkralardan birçoğu da müstehcenlik arz eder.

1. Kapısı çalınan Oğuzun uğurlaması (yk. 126a).
2. Yaşlının çocuğu olur mu? (yk. 127a).
3. Çocuğun babasından ayakkabı isteği (yk. 127a).
4. Çocuk ve çatlamayan sapanı (yk. 127b).
5. Karnı ağrıyan adamın gözüne sürme çekmesi (yk. 127b)
6. Kazanda pişen etlerin en güzeli (yk. 127b).
7. Tazılar ve çorbadaki pirinç (yk. 128a).
8. Avradın nikâhını vermek (yk. 128a).

9. Ölüm döşeğinde yellenen adam (yk. yk. 128a).
10. Başkasının dürtmesi sonucu yellenen adam (yk. 128a).
11. Oğlanın başını koyacağı yer neresi (yk. yk. 128a).
12. Soğukta eşiyile yatan adam (yk. 128a).
13. Kadınların barışmama nedeni (yk. 128a).
14. Delinmiş ibrik ve taharetin dışarda alınması (yk. 128b).
15. Oğlanların eğlencesi (yk. 128b).
16. Oğlanların sıkı pazarlığı (yk. 128b).
17. Eşiyile birlikteyken yellenen kadın (yk. 128b).
18. Cennetteki kadının durumu ve kocasının cevabı (yk. 128b).
19. Kasığında kıl olan adam (yk. 129a). Müstehcen
20. Karanlık odada kaybolan yüzüğün aydınlıkta aranması (yk. 129a)
21. Gizli İlimleri bildiğini söyleyen adam (yk. 129a)
22. Rüyasında altın gören adamın altını ıslatması (yk. 129a).

SONUÇ

Nigîni Mehmed Çelebi, 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış önemli bir devlet adamıdır. İyi hattat olan şair, dönemin şairleri ile ciddi bir iletişim halindedir. Bunların başında yirmi yıllık arkadaşı Nâbî gelir.

Nigîni, edebiyat sohbetlerinde meclislerde el üstünde tutulmuştur. Meclislerde şen şakrak oluşu ve anlattığı fıkralar onu meclislerin vazgeçilmezi yapmıştır.

Kaynaklarda geçen bilgilere bakıldığında Nigîni'nin latifeleri vardır. Çalışmamızda tasnif ettiğimiz fıkralar/latifeler bahse konu latifeler olabilir.

İncelemeye esas 73 (yetmiş üç) latife, kendi mecmuasında yer veren şairin Sâbit ve öncesinde de Lamii, Zâtî gibi, latife-gûy olduğu söylenebilir.

Latifelerin sınıflandırılmasına bakılırsa mecmuada; Peygamberleri konu edinen latifeler, padişâh/sultan/devlet adamları etrafında gelişen olayları hikâye edinmiş latifeler, din ve tasavvuf büyükleri, şairler, çeşitli meslek sahiplerine ait fıkralar, Müslüman-Hristiyan iletişimini konu edinen latifeler, Arap Cuhâ, derviş ve kalenderi fıkraları, çeşitli şehirlerde geçen mizahî hikâyeler, hayvanlar âlemî, alegorik ve müstehcen fıkralara ve yer verilmiştir.

Nigîni, latifelerin büyük çoğunda olayları anlatan kişidir. Daha önce olmuş, bitmiş, anlatılmış hikâyelerin/latifelerin Nigîni ağzından yeniden anlatıldığı da söylenebilir. Fakat bazı fıkralarında olayın müşahit anlatıcısı olarak da Nigîni'yi görebilmekteyiz. Ama bu olayları kendisinin bizzat yaşayıp yaşamadığı hakkında kesin bir şey söylenemez. Çok az sayıda fıkra ise Nigîni dışında risale ve kitaplarında da geçmektedir.

Fıkraların bir kısmının yakıştırmaya olduğu söylenebilir veyahut dönemin isimsiz anlatımları Nigînî tarafından yazıya aktarılmıştır.

Çalışmamız fıkraların yayını olmayıp fıkraların tanıtımı amaçlıdır. Daha uzun bir çalışmanın konusu olan fıkraların tam metin yayını ise yakın bir gelecekte tarafımızca tarafımızdan yapılacaktır.

KAYNAKLAR

- Altunel, İbrahim (2003). "Latife" *TDVİA*, İstanbul, C. 27, s. 109-110
- Aytaç, Aslı (2011). "Lâmiî Çelebi Dîvânı'nın Müteferrikât Bölümünde Bulunan Hiciv Manzumeleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/2 Spring 2011, Ankara, p. 75-86.*
- Batıslam, Hanife Dilek (2013). "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl" *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 22, Sayı1, 2013, Sayfa 229-242.*
- Canım, Rıdvan, (2012). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çalışkan, Yaşar. (1978). *Latîfeler*, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser serisi.
- Çalışkan, Yaşar. (2015). *Lamiî Çelebi, Latîfeler Kitabı - Letâif-i Lami'i*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Çapan, Pervin. (hzl.). (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî*, İnceleme-Metin-İndeks. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çavuşoğlu Mehmet (1970), "Zâtî'nin Letâyifi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 18, İstanbul, s. 25-51.
- Çavuşoğlu Mehmet (1974). "Zâtî'nin Letâyifi-II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 22, İstanbul, s. 143-161.
- Çelik Yakup. (2004). "Latîfe", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, C. 4, 246-248.
- Demirel, Şener. (2010). "Eski Türk Edebiyatında Letâif-nâmeler ve Bir Yazma Eserin Der-kenarındaki Latîfeler", *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara, s. 225-240.
- Devellioğlu, Ferit (2010) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 26. Baskı, Ankara: Aydın Kitapevi.
- Ekinci, Ramazan (2013). "Fehîm-i Kadîm'in Latîfeleri: Tercüme-î Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013, Ankara, p. 749-768.*
- Gürbüz, İncinur ATİK (2011), "Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/2 Spring 2011, Ankara, p. 87-94.*
- İçli, Ahmet. (2014). *Fasîh-i Mevlevî Gül ü Mül*, Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları.
- İçli, Ahmet. (2015a). "Fasih'in Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri, Gazeller" *Belgü, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2015, Yıl:1, Sayı:1, s, 49-73

İçli, Ahmet. (2015b). "Fasîh'in Yayınlanmamış Türkçe Rubâileri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 219, Aralık 2015, s. 209-222.

İçli, Ahmet. (2017). "Nigînî, Mecmuası ve Şiirlerinden Örnekler", Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]*, 58, Erzurum 2017, 129-157.

İnce, Adnan. (hzl.). (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

İpekten, Haluk. M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu, T. Karabey (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yayınları

Karatay, Halit. (2008). *Hattat Divân Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları

Koç, Mustafa. Tanrıverdi Eyüp (hzl.), *Mütercim Asım Efendi, Kamusu'l-Muhit Tercümesi* (6 Cilt), Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı, Ankara 2013.

Kurnaz, Cemal. Mustafa, Tatçı. (hzl.). (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. I-II. Ankara: Bizim Büro Yay. 1096-1097.

Levend, Agâh Sırrı. (1971). "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi (Hezl ve Hecv)", *TDAY Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Levend, Agah Sırrı. (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları

Nigînî, Mehmed Çelebi, *Mecmua*, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazmaları ASL 555

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, (2000). *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınla

Nigînî Mehmed Çelebi, *Mecmua*, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazmaları ASL 555

Tural, Hüseyin. (1993). "Cuha" TDVİA, C. 8, s. 82

Türer, Osman. (2003). "Latife" TDVİA, İstanbul, C. 27, s. 110

"Latife, Letâif" *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler* (TDEA). (1986). C. 6 İstanbul: Dergâh Yayınları

Yıldırım, Ali. (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldız Ayşe. (2004). "Letâifnâme", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ankara C. 4, 246-248.

Soykan, Sibel. (2017). Müellifi Meçhul Bir Latife Mecmuası, Dürrü'l-Letâif, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

